

20 letech. I když existovaly některé formy státního řízení, bezprostřední vliv strany byl stále určujícím činitelem. Po zrušení Státního výboru pro rozhlas a televizi koncem 50-tých let bylo určitým vyvrcholením propracování zásad tzv. přímého řízení tisku, rozhlasu a televize stranou. Metody přímého řízení se opíraly o to, že všichni vedoucí pracovníci rozhlasu, televize, ČTK a tisku byli, až na dvě výjimky, členy strany. Direktivní pokyny jim byly předávány pracovníky ideologického oddělení. Organizačně byly tyto metody zabezpečeny v aparátě Ústředního výboru systémem referentů pro rozhlas, televizi, ČTK a tisk.

Demokratizační proces po lednovém plénu silně narušil tento systém, a to ve složité situaci, kdy model státního řízení se teprve rodí.

Prvním příznakem snahy přenést některé otázky řízení ze stranických orgánů na státní orgán bylo usnesení předsednictva ÚV KSČ ze srpna 1966. Tento pokus však zůstal jen na poloviční cestě, protože pro předpokládaný státní orgán se v podstatě počítalo jen s tím, že se bude zabývat vytvářením a koordinací materiálně-technických podmínek rozvoje rozhlasu, televize, ČTK a tisku. Obsahové řízení je i v tomto usnesení jednoznačně určeno stranickým orgánům.

Vznik ministerstva kultury a informací byl silně poznamenán tímto usnesením. Do obsahu jeho práce byly v koncepci promítnuty především otázky zabezpečování podmínek pro rozvoj informačních prostředků a nebyl vytvořen prostor pro ideové a politické řízení činnosti rozhlasu, televize a tisku ministerstvem. Dokonce ani původní myšlenky, aby MKI poskytovalo tisku informace o činnosti vlády, se nerealizovala. V průběhu roku 1967, kdy se projednávaly otázky delimitace činnosti mezi ministerstvem kultury a informací a ideologickým oddělením ÚV KSČ, zůstávaly otázky politického a ideového řízení nevyřešeny. Ideologické oddělení ÚV KSČ ještě v lednu t. r. trvalo na stanovisku, že politické a ideové řízení rozhlasu a televize přísluší přímo Ústřednímu výboru, stejně tak jako otázky obsahového zaměření tisku a konec konců i vznik a další rozvoj časopisů.

Tento stav silně ovlivnil činnost ministerstva kultury a informací v této oblasti a prakticky znemožnil, aby byl obsahově, kádrově a organizačně zabezpečen smysl zákonného opatření č. 1/1967, kterým bylo v § 5 stanoveno, že ústřední ředitelé Čs. rozhlasu, Čs. televize, Čs. tiskové kanceláře a filmu odpovídají ministru kultury a informací za činnost příslušné organizace.

Realizace tohoto zákonného opatření Národního shromáždění byla paralyzována i tím, že ředitelé rozhlasu, televize a ČTK v zásadě odmítali jakékoliv podřízení ministerstvu kultury a informací. Ministerstvo kultury a informací je si vědomo, že uplatňovat státní vliv na činnost rozhlasu a televize i ČTK není možno starým způsobem, převzetím organizace, metod a stylu práce stranického aparátu. Nejde o to, aby státní aparát řídil rozhlas či televizi, protože tyto instituce řídí ústřední ředitelé jmenovaní vládou, ale pokládá za prospěšné najít správné formy uplatnění státního vlivu na řízení televize, rozhlasu a ČTK.

V československých podmínkách však jde o naprosto novou problematiku, již bude nutné rozpracovat v širokém pojetí na základě odborného zkoumání a k čemuž je třeba, jak ukazují zkušenosti druhých zemí, delší doby. Proto bude užitečné pověřit takovým

úkolem skupinu expertů – politologů, teoretiků na otázky masových komunikačních prostředků, znalců teorie řízení a sociologů, aby za účasti odpovědných vedoucích pracovníků rozhlasu a televize vypracovali novou solidní koncepci řízení. Ukazuje se velmi potřebné teoreticky vyjasnit postavení rozhlasu a televize v celém systému uplatňování a provádění vládní politiky. Vystupují totiž ve společnosti v dvojjediném poslání, jsou sice státní institucí, ale zároveň je jejich úkolem být orgánem všech, tlumočit veřejné mínění. Nemohou tedy být jen tlumočnickem politiky vlády, ale musí zároveň odrážet stanoviska veřejnosti. Z toho hlediska v důsledcích dalšího rozvoje socialistické demokracie ještě nové problémy vzniknou. Různé organizace, politické strany, církve a složky společnosti nastolí své požadavky vůči rozhlasu a televizi, aby měly možnost a prostor pro tlumočení svých názorů a stanovisek na základě akčního programu KSČ. Proto je nutné v předstihu zejména uvážit, jak bude účelné tlumočit oficiální stanoviska ve zpravodajství a v komentářích a jak je odlišit od neoficiálního stanoviska.

V tomto týdnu se sešli ústřední ředitelé Čs. rozhlasu, Čs. televize a ČTK s představiteli MKI. Ředitelé i nyní odmítají podřízení ministerstvu či ministru kultury a informací a žádají v podstatě návrat k dřívějšímu stavu, kdy byli podle zákona podřízeni přímo vládě. (To by předpokládalo změnu zákonného opatření o zřízení ministerstva kultury a informací a i změnu zákona o rozhlasu, televizi a ČTK.)

Ředitel Čs. televize navrhuje zřízení poradního orgánu, složeného z představitelů Čs. televize, svazů a představitelů státního orgánu (MKI), kteří by dbali na uplatňování zájmů státní politiky v programové tvorbě. Podobný orgán by se měl vytvořit i v Čs. rozhlasu.

Ředitel ČTK zastává názor, aby Čs. tisková kancelář nebyla považována za státní, ale polooficiální agenturu, která bude kromě jiného vydávat i oficiální zpravodajství.

Představitelé rozhlasu a televize vycházejí ze zásady, že jejich prostředky musí zachovávat v podstatě loajálnost vládě, chtějí podporovat politiku vlády přísným oddělením oficiálního zpravodajství od publicistických forem, ve kterých bude ovšem možno kritizovat jednotlivé členy vlády, ministerstva a instituce při neplnění úkolů vládního programu. Obhajoba státních zájmů a státní politiky by se měla, ve smyslu akčního programu ÚV KSČ, projevovat především tím, že vedoucí představitelé státních orgánů budou vystupovat v rozhlasu, v televizi a na tiskových konferencích. V úvahu rovněž přichází vytvoření instituce tzv. vládních komentátorů. Řízení vládou bylo formulováno tak, že předseda vlády bude jednat přímo s řediteli rozhlasu, televize a ČTK, informovat je o svých záměrech a cílech vládní politiky, aby je mohli vůči svým podřízeným interpretovat jako vlastní názory a ne jako přímé pokyny a směrnice vlády. Stejně informace by měli ředitelům ČTK, rozhlasu a televize dávat jednotliví ministři, pokud budou chtít orientovat veřejnost na realizaci koncepcí svých resortů.

Představy, vyslovované řediteli rozhlasu, televize a ČTK ve svých důsledcích znamenají, že utváření veřejného mínění, při kterém beze sporu mají tyto instituce naprosto rozhodující podíl, bude plně v rukou jejich pracovníků. Postavení ústředních ředitelů se tím dále zvýrazňuje a stoupá jejich odpovědnost.

Vzhledem k přípravám na budoucí symetrické uspořádání státu a ke všem očekávaným organizačním změnám bude lřeba jakékoliv úvahy o začlenění a řízení hromadných komunikačních prostředků sladit s federativním zřizováním a také je konzultovat se slovenskými institucemi a orgány.

Záznam z jednání operativní porady konstatuje ve svém prvním bodu:

K problematice práce rozhlasu, televize a Československé tiskové kanceláře

Předsednictvo vlády projednalo za účasti soudruhů Galušky, Hájka, Marka, Pelikána a Sulka informaci o problematice řízení Čs. rozhlasu, Čs. televize a ČTK, předloženou s. Galuškou, stanovisko a doporučení s. Hájka a stanoviska soudruhů Marka, Pelikána a Sulka.

Bylo dohodnuto, že vláda projedná postupně problematiku práce Čs. rozhlasu, Čs. televize a ČTK na podkladě zpráv a doporučení, která zpracují a do 14 dnů předloží soudruzovi Marko, Pelikán a Sulek, dále bylo dohodnuto, že rozhlas a televize budou uveřejňovat dokumenty a stanoviska vlády a ministerstva zahraničních věcí k otázkám zahraniční politiky bez polemických komentářů (podrobnosti budou dohodnuty se s. Hájkem).

Soudruh Kouřil připraví do 14 dnů návrh na způsob informování ústředních ředitelů Čs. rozhlasu, Čs. televize a ČTK o práci a politice vlády a na systém pravidelných vystoupení představitelů vlády v rozhlase a televizi; kromě toho bude připravena schůzka členů předsednictva vlády s odpovědnými pracovníky rozhlasu a televize.

Tato fáze jednání na úrovni vlády a jejích orgánů vrcholí tímto usnesením:

VLÁDA ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ
REPUBLICKY
Znak ČSSR

USNESENÍ
VLÁDY ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ
REPUBLICKY

ze dne 13. června 1968 č. 199

o schválení návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích.

V l á d a

I. s c h v a l u j e

1. vládní nařízení, kterým se zrušuje statut Ústřední publikační správy;
2. návrh zákona, kterým se mění zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích s tím, že v důvodové zprávě bude výrazněji rozvedeno, že v novém tiskovém zákoně bude zvláštní pozornost věnována zárukám ochrany zájmu státu a ochrany cti a pověsti občanů;

II. u k l á d á

1. ministru vnitra

- a) odevzdat do 30. června 1968 vydavatelům a šéfredaktorům periodického tisku a ostatních hromadných informačních prostředků upravené seznamy skutečností, které tvoří předmět státního, hospodářského a služebního tajemství (dále jen „utajované skutečnosti“) všech resortů,
- b) zajišťovat, aby vydavatelé a šéfredaktoři byli běžně seznamováni se změnami těchto seznamů a aby bylo poskytována šéfredaktorům a jejich pověřeným zástupcům stálá konzultační péče při plnění jejich povinností vyplývajících z navrhovaného ustanovení § 18 tiskového zákona,
- c) využít k plnění úkolů uvedených pod písm. a) a b) stálé komise pro ochranu utajovaných skutečností, zřízené podle části V usnesení vlády ze dne 9. září 1964 č. 498, o opatřeních ke zvýšení ochrany státního, hospodářského a služebního tajemství, a zajistit činnosti této komise nezbytným aparátem v rámci úspor vzniklých zrušením Ústřední publikační správy,
- d) hodnotit pravidelně činnost této komise, zejména z hlediska účinnosti její metodické a konzultační péče,
- e) vypracovat k definitivnímu organizačnímu řešení ochrany státního, hospodářského a služebního tajemství v dohodě s příslušnými ministry do 31. prosince 1968 návrh zákona;

2. všem ministrům a vedoucím ústředních úřadů a orgánů

- a) zajistit přísnou ochranu státního tajemství již v místech jeho vzniku,
 - b) přezkoumat všechny vnitroresortní pokyny, které omezují uplatňování práv a povinností vyplývajících z tiskového zákona a bezdůvodně brání volnému poskytování potřebných informací veřejnosti,
 - c) zabezpečit a soustavně kontrolovat, zda v oboru jejich působnosti příslušné orgány pohotově reagují na podněty a kritiku v tisku a v ostatních hromadných informačních prostředcích, zejména v případech, kdy jsou na ně šéfredaktorem výslovně upozorněni;
3. řediteli Ústřední správy spojují připravit ve spolupráci s ministry kultury a informací, zahraničního obchodu, financí a vnitra urychleně návrh právní úpravy otázky zápořevdi poštovní dopravy podle poštovního zákona a prováděcího nařízení k němu;

4. ministru kultury a informací vypracovat především ve spolupráci se Svazem československých novinářů návrh nového tiskového zákona a předložit návrh vládě do konce srpna 1968.

Provedou: všichni členové vlády a vedoucí ústředních úřadů a orgánů.

Druhou fází vývoje jednání, k níž podklady připravili ředitelé centrálních médií, zachytí pokračování tohoto dokumentárního pásma v příštím čísle Světa rozhlasu.

MgA. Jiří Hraše

Dějiny literatury – i vysílání

Dr. Rostislav Běhal jednou napsal: „Spojí-li geniální člověk svůj osud s rozhlasem, opěvují ho nejvyšší interní separáty a nevědí o něm ani mladí rozhlasoví pracovníci.“

Dokladem Běhalových slov je, jak se kdy psalo o literární tvorbě v rozhlasu, rozumí se zejména o rozhlasových hrách, ve slovnících českých spisovatelů.

Tak např. slovník pečlivě deskriptivního Jaroslava Kuncce (Slovník soudobých českých spisovatelů, Praha, Orbis 1945) nedokáže o celé početné Grmelově rozhlasové tvorbě říci víc, nežli: „Poplašně při provedení působila rozhlasová hra *Požár opery*.“ O Františku Kožíkovi v souvislosti s rozhlasem říká Kunc všeho všudy: „Stejně lehce tvoří Kožík rozhlasové hry (*Boj se smrtí, Il divino Boemo, Puškin, Křížová výprava dětí, Neznámý vojn žije*) ... V tomto oboru nejvíce proslula Kožíkova hra *Cristobal Colón* (1934), působivá zkratka, bohatý sled obrazů, ukazujících jak velikost odvahy, tak tragiku světového činu.“ Nebo pro srovnání konstatování Aleny Hájkové v hesle Kožík (Milan Blahynka a kol: *Čeští spisovatelé 20. století*, Praha: Čs. spisovatel 1985): „...jeho hra *Cristobal Colón* (1934) získala první cenu v soutěži o nejlepší českou rozhlasovou hru r. 1935 a byla vyznamenána i na mezinárodním festivalu nejlepších rozhlasových her 1939 v Bruselu.“ Někdy se autoři omezují nejvyšší na zmínku o literárních předlohách zfilmovaných. Rozhlasová hra pro literární historii jako by neexistovala. Takové konstatování je ovšem stará vesta a nebylo by proč se o tom zmiňovat, nebýt toho, že v té věci nastala podstatná změna.

Poprvé totiž zvolil jiný přístup vedoucí autorského kolektivu, hlavní redaktor díla *Dějiny české literatury 1945–1989* Pavel Janoušek. V Akademii vyšly díly: I.: 2007, II.: 2007, III.: 2008 a IV. díl je v očekávání. Redaktory jsou Petr Čornej, Blahoslav Dokoupil, Pavel Janáček a Vladimír Křivánek. Každý díl se člení na hlavní kapitoly, věnované literárnímu životu (= vymezení souvislostí), myšlení o literatuře, poezii, próze, dramatu, literatuře faktu, populární literatuře, literatuře pro děti a mládež, přehledu literatury a pramenů.

Knihy si v daleko větší míře, než kdy bylo zvykem, všímají právě výchozích momentů v kapitolách Literární život, které sledují pohyb společenských mechanismů a jejich vliv na kulturní tvorbu. Pozorně si volí způsob výkladu podle povahy žánru a vysledovávají paralelní existenci „několika literatur“. Při toleranci jak k dílům menší kvality, tak k dílům poznamenaným totalitní ideologií docházejí k poznání, „že sebelepší záměr a autorovo přesvědčení, že se angažuje ‚na správné straně‘, ještě nevytvoří umělecké dílo“.

Každý svazek má – a to je právě v české literární vědě novinka – přívazkem menší kapitolu „Literatura v masových médiích“. První v ní vedle rozhlasu uvádí paralelně události ve filmu, druhý a třetí nejen ve filmu, ale také v televizi. Kapitola médií je navíc uvedena souhrnným výkladem hlavních trendů pro celou mediální oblast dvou, později tří umění z pera Pavla Janouška. Výklady se soustředěně věnují vytčení shodných a společných vývojových rysů, tak namátkou jsme upozorněni na jev, že k emancipaci televize, tedy objevům televizní svébytnosti, dochází v téže době, kdy se rozhlas (už podruhé ve své historii) uvolňuje z pout divadla. Janoušek ve vstupním příspěvku kapitoly pro 60. léta vyzvedá tři společné rysy filmu, rozhlasu a televize: 1. posun od žánrového a tematického schematismu k intenzivnímu rozvoji tvorby, 2. postupný vznik vysokého hodnotového standardu a 3. dynamizaci vztahu mezi médiem a literaturou: média hledají a znovu nalézají svůj specifický výraz.

Autorka rozhlasových stránek, Alena Štěrbová, vybírá charakteristické momenty vývoje vysílání a citlivě na nich dokládá dobové trendy. Tak např. zachycuje návrat k reproduktivní funkci vysílání (1951) pod heslem „boje proti tzv. rozhlasovosti“. Rozhodující úlohu tehdy hrála divadelní hra v menší či větší úpravě pro rozhlas. Zcela ovšem nechyběly původní dramatické nebo dramatizované předlohy, ale jenom Kožík a Pavlíček dokázali pracovat s rozhlasovými prostředky a navíc po zákonitostech rozhlasového tvaru. V tomto desetiletí se hvězdným pořadem mezi vysílanými prózami stalo Poláčkovo *Bylo nás pět* (1953–1954) s Františkem Filipovským a *Muži v ofsajdu* téhož autora (1954) v nápadité dramatizované prezentaci Jiřího Horčíčky. Mezi převzatými divadelními předlohami zazářila Nezvalova poetická hra *Dnes ještě zapadá slunce nad Atlantidou* v režii Miloslava Jareše s Julií Charvátovou v roli Kleito. Rozhlasoví autoři těch let se dopracovávali od agitačních her z počátku 50. let postupně k tvůrčím činům konce 60. let. Charakteristicky to dokládá průkopnická *Válka s mloky* (Čapek – Strejčková 1958). V 60. letech pak vyniká společné působení dvou dramaturgických center v rozhlasu: Prahy a Brna. Rokem 1963 se datuje vzepětí původní dramaturgie, tj. dramaturgie původních, pro rozhlas vytvořených děl.

To je jen několika nápovědami charakterizovaný záběr mediálních kapitol, alespoň co se rozhlasu týče, v závěru výkladu české literatury v každém svazku. Podávají stručný, ale plastický přehled po rozhlasové slovesnosti, nanejvýš umělecké, a stojí za čtenářskou pozornost rozhlasových praktiků i rozhlasových fanoušků.

PŘÍLOHA

Antologie světového rozhlasového featuru (1974–2004),

II. část

Kolekce Mezinárodní rozhlasové konference – 30 let mezinárodního rozhlasového dokumentu

(The International Feature Conference Collection –
30 years of International Radio Documentaries)

Překlad Mgr. Andrea Hanáčková a Lenka Pospíšilová

Překladatelské poznámky:

Pro plné porozumění všech konotací následujícího textu odkazujeme k I. části této antologie (Svět rozhlasu 17/2007). Pro připomínku zde jen uvádíme:

1. Text vychází z malých knížek (booklets), které vyšly jako příloha šestidílného CD boxu. V padesáti scénářích jsou zde zachyceny ukázky ze Zlatého fondu světového rozhlasového featuru. Tato část antologie zahrnuje scénáře z CD 4, 5 a 6. Při čtení scénářů je nutné si uvědomit, že **jde o čistě informativní překlad verbální složky pořadu s kusými informacemi o zvukové podobě výsledného díla.**
2. Kromě opětovného upozornění, že jde de facto o překlad překladu (z původních jazyků do angličtiny a odtud do češtiny), je třeba ještě říci, že v řadě zde prezentovaných pořadů jde o reportážní featury, v nichž se jednotliví aktéři události překřikují, reagují na zvuky, přičemž přepis takových situací může být v některých případech hůře srozumitelný.
3. CD box je koncipován nikoli jako sbírka pořadů, ale rozmanitá kolekce **ukázek** ze zajímavých featurů. Tato značka /.../ tedy znamená, že pořad nějak pokračuje, případně, že se cosi odehrálo před začátkem uveřejněného úryvku z pořadu. Toto krácení bohužel je v některých případech na úkor úplné srozumitelnosti pořadu, jakkoli se jeho hlavní sdělení neztrácí.
4. **Tučně tištěné poznámky kurzívou** pod titulkem pořadu jsou osobní poznámky editora CD kolekce Edwina Bryse. Kde jsme to považovali za nutné, přidáváme kontext, překladatelské poznámky, vysvětlivky.
5. Každý pořad má svůj originální způsob zápisu. Zvolily jsme však **jednotnou úpravu podoby scénářů. Tučně** jsou vytištěna jména respondentů, případně průvodců pořadem, (*kurzívou v závorce*) pak veškeré scénické poznámky, informace o zvuku a hudbě, případně další doplňující údaje.
6. **CD box je dostupný** v Redakci rozhlasových her a dokumentů, Český rozhlas 3 – Vltava.

Gregory Whitehead: Tíha nevyslovitelného

(nezávislý autor, USA 1993, IFC Berlín, čas 10:03)

1993: setkáním dokumentaristů v Berlíně proletěl transatlantický hurikán. Gregory Whitehead je scenárista, umělec audia, experimentátor s hlasem. Autor výtvarných performancí a dlouhého seznamu titulů pro divadlo a film. Nahrávka, kterou tehdy představil, nás fascinovala a znepokojila. Máme tady autora, který se nespokojí s pouhým snímáním reality. Je to agent-provokatér. Chce si být jistý, že se jisté věci opravdu stanou, přihodí. Úzkostlivě inscenuje situaci, v níž se pozice respondentů rozostřují. Kdo je ryzí a kdo ne? Co je pravé a co je falšované? Nakonec není podstatné to zjevné, protože Gregory hledá skryté pravdy. V tomto konkrétním případě pátrá po přirozenosti lidského křiku. Speciálně pro tento pořad dokonce ustanovil „Výzkumný ústav křiku“ a „Křičící studio – Křiklárnou“ v rádiu ABC.

Dr. Whitehead: Křik ... Křik je často považován za jakýsi druh nepřekonatelného, nevyzpytatelného, průzračně čistého zvuku a také sílu, která se přičí jakýmkoli analýzám a interpretacím. Ale my tady ve výzkumném ústavu nasloucháme křiku ze zcela jiné perspektivy. (*Zvuky sténání a slabého křiku*). Vnímáme křik jako iniciační, výchozí bod, jako vstup, jako vchod do obrovského vnitřního prostoru, který je zvrátněn touto velmi různorodou a výrazně individuální psychoakustickou silou. (*Zvuk nařikání*). A je tu také problém dráhy křiku, tedy skutečné cesty, kterou křik vykoná z onoho vnitřního prostoru kamsi ven. To chceme prozkoumat. Instalovali jsme tedy v našem ústavu automatický telefonní záznamník a nazvali jsme jej „linka křiku“.

Volající žena 2: Díky, pane doktore Whiteheade, ale myslím, že vás celý ten výzkum brzo převálcuje. Kdybyste přišel do mého domu a slyšel tenhle křik, jsem si jistá, že byste ho víckrát slyšet nechtěl (*zvuk – ženský křik*).

Volající žena 3: Nic tak nepomůže vybit agresí jako dobrý řev a já patřím mezi lidi, kteří potřebují „povolit ventil“ poměrně pravidelně, takže tady to máte: (*zvuk – ženský křik*).

Volající žena 4: (zvuk – ženský křik) Už je mi líp, díky. Ještě tu mám jednoho křiklouna, vydržte chvílku. Zakřič, no tak zakřič!

Volající žena 5: A právě v současné době, kdy žijeme v takovém stresu.

Volající muž 1: (zvuk – mužský křik)

Volající holčička 6: Ahoj, jmenuju se Amelia Mangonová, je mi osm a tady je můj křik. (zvuk – dětský křik) Tak ahoj.

Volající muž 2: Dobrý den, pane Whiteheade. Je sobota odpoledne, 19. října, zhruba čtyři hodiny. Žádní dva lidé nemůžou křičet stejně. Myslím, že křik nejde jen tak po někom zopakovat. Měl byste na to pořád myslet a já to budu kolem sebe taky trochu zkoumat. Mezitím malý přídavek do vaší sbírky: (zvuk – mužský křik).

Volající žena 7: Křik se často objevuje v mých snech. Výhradně v noci. (zvuk – ženský křik)

zvuk – dětský smích

Volající holčička 2: Tak teď já, jo? (zvuk – dětský křik)

Volající muž 3: Heleďte, co si myslím o té vaší pitomé teorii o křiku (ve skandovaném rytmu křiku): Za-bi-je-me - bí-lé - mu-že, za-bi-je-me - bí-lé - mu-že, zabijeme, uááá, bílé muže (řve), vražda, vraždááá, levá, pravá, levá, pravá, levá, pravá!

Volající žena 8: (zvuk – ženský křik) Udělej mi to, udělej mi to, udělej mi tóóó (zvuk – orgiastický dlouhý ženský řev) Ááááá! (chichotání)

Dr. Whitehead: (pod jeho slovy zní kytara a různé druhy křiku a řevu) Ten křik, ach ano, ten křik... Nuance zvuku jdou od nejextrémnějšího NE po nejextatičtější ANO. Tahle dvě slůvka ANO a NE se křikem násobí a zmnožují se v širokou škálu variací i prolíkladů. Napětí mezi mužem a ženou, mezi hlavou a břichem, křik břicha a ještě silnější hlavový řev. Smrtný chrapot, který samozřejmě spadá do NE-kategorie, extrémního NE, a proti tomu křik při porodu, což je jasný ANO-křik, který nejenže křiklouna otvírá světu, ale samotný svět se otvírá novému lidskému tvor, který do něj – opět s křikem – vstupuje. Křik pro a křik proti. Vnitřní křik a tichý křik, tichý čistý zvuk ... a skutečný křik a falešný křik, přičemž ten falešný je vynálezem médií, která užívají křik po svém, totiž tak, že jej importují jednotlivým postavám a reprodukují je pak jako jejich vlastní křik, což ve skutečnosti ... (za-zvoní telefon) promiňte. (zpět v „realitě“ rozhlasové talk show)

Moderátor: Zůstaňte s námi i po dobu, kdy přijímáme telefony na speciální lince stanice ABC, novou službu na čísle 1312, 1312. (v pozadí se ozývají zvuky z „křiklárny“) Neváhejte, zavolejte. Tyhle telefonní linky ABC už znáte a víte, že jsou pěkně děsivé. Z režie dostávám pokyn ohledně telefonu — Dave, můžete mě tam přepnout? Díky. Zůstaňte s námi.

OK, zatím se nám do křiklárny nikdo nedovolal, takže vám můžu mezitím říct, že je to tady v ABC velká novinka. Za svých osm centů máte jedinečnou možnost si zařvat do telefonu a jak vzápětí uslyšíte, spousta lidí to využívá.

Kevin: Haló, jmenuju se Kevin O' Connor, žiju v Goulburnu. Tady je můj řev na konci šesté třídy... (křik dítěte). Díky.

Moderátor: Všechno? Fajn. Schází se nám tu všelicos, spousta různých zajímavých křiků. Začínají si žít svým vlastním životem. Kdesi začnete křičet a váš hlas končí někde docela jinde.

Dr. Whitehead: Ano. A my v našem institutu s potěšením konstatujeme, že všichni řvou jak o život, ale že je to křik z osamělosti.

Moderátor: Krásná myšlenka, hodila by se do titulku našeho pořadu. Báječný slogan.

(mužský a ženský řev) Hmm, tohle zní trochu jako „sado-maso“.

Dr. Whitehead: Ano. Jak víme, křik se odehrává na samé hranici mezi radostí a bolestí, a proto zveme lidi do naší křiklárny, nebo necháváme na nich, v jaké situaci nám zavolají a zakřičí si. Pomáháme jim tím vyjádřit jejich vnitřní radosti a strasti.

Moderátor: A jsou ty křiky skutečně hodnověrné?

Dr. Whitehead: Bezpochyby. Vzhledem k tomu, že jde o striktně rozhlasový projekt, nelze zde směřovat reálné lidi s jejich křikem. Jde nám jen o ten hlas, jen o ten křik.

Moderátor: No a co s tím pak děláte?

(dr. Whitehead se „vyfukuje“ – křičí, vzdychá)

Dr. Whitehead: To je přece přínos hlavně pro vás a pro lidi.

Moderátor: Měli byste křičet každý den, hezky po tomto pořadu. A já už sem teď úplně vyfluslej (moderátor se „vyfukuje“) a mizím.

Kaye Mortley: Na Naxu

(nezávislá autorka a producentka, Radio France a ABC, Austrálie, 1993, IFC Berlín)

čas: 13:18

Je nutné vždy přesně vědět, o čem chceme natáčet, je-li to ve skutečnosti jen těžko pojmenovatelné? Jistěže ne. Feature Na Naxu se neurčitě dotýká témat odchodu a rozloučení. Právě na tomto ostrově byla Ariadna opuštěna Theseem a zamilovala se do Dionýsa, který ji odsud odnesl do sídla bohů. Řecké písně a zvuky, Tom Waits, muž v dlouhém černém kabátě, Catullus a pohlednice z Naxu od současných spisovatelů, Monteverdiho hudba – to všechno společně zesiluje okouzlení a smutek. A tak zde máme směsici krásných hlasů, které přinášejí tajemství dvojího života, hlasy, které znějí současně daleko i blízko. Feature, který lze poslouchat, jako když se zasníte se Schubertem.

Mladý hrdina sráží vlny svými vesly. Čtyřem větrům rozhazuje prázdné sliby. Jemu v ústrety hledí vstříc mramorová socha Mínoovy dcery. Rozpustila si vlasy, odhalila prsa. Šaty jí sklouzly z těla. Zapomenuty leží u jejích nohou, omývány slanou vodou moře.

Přichází posel. Vidí odplouvající lodě. Spatří také ji, jak za nimi hledí. Vidí, jak vbíhá do moře a prosí vlny, aby ji odnesly za nimi.

Ale už je tu jiná představa. Bohyně Athéna nařizuje Theseovi, aby odešel. Theseus naznačuje gestem zármutek. Vidíme Ariadnu v zoufalém žalu. Ale Ariadnu vzápětí unese Dionýsos. Zdá se, že kroužil kolem a čekal jen na Theseův odchod.

Nech ji na pokoji, Kostasi!
Jdeme dolů do přístavu, pak se vrátíme.
Řekni matce, ať tam za námi přijde!
Anno, ne ne ne!
Sklenice
Sklenice vína
Sklenice vody
Sklenice na prodej.
Georgi, poslouchej!
Slyšíš? Kdo je to?
Poslouchej, říká: „Spravujem židle, křesla – prodáváme židle, křesla – spravujem židle, křesla.“

Vypráví se, že hrozně hlasitě křičela. Že šplhala po příkrém srázu, očima prohledávající prázdné moře. Že vběhla do vln a málem se utopila. Nechť žádná z žen nevěří slovům muže! Když po vás touží, slíbí vám celý svět. Je-li jejich vášeň ukojena, odcházejí. Vyrvu tě z té smrtící vichřice; zabiju tvého bratra Minotaura! Zrádce! Teď stojí na pláži Naxu a sleduje odplouvající lodě.

Kdosi ho viděl poflakovat se u staré tančírny na kraji města. Pozorně ji sledoval, a když ho zastavila a ptala se ho, jestli by si chtěl zatancovat, měl tvář jako maska.

Hluboko v srdci tisíce podob bolesti.

Drahá sestřičko, víš, proč ti posílám tuhle pohlednici? Jak víš, patří Naxos do souboru ostrovů Kyklády. Tady se neptáš – kam jdu?, ale – kde jsem? Roky běží, ale tahle pravda pořád zůstává. A platila i ty poslední dva roky, než jsi odešla.

Mimo dosah, zapomenutý, doufám, že se ti daří dobře. Posílám ti svou lásku. Jsem opravdu šťastný, modravě, neskutečně. Kde jsi? Šťastný nový rok a mnoho lásky!

Jen slovo rozloučení/ nic navíc/ odešla s mužem/ v dlouhém černém kabátu.

Hluboko v srdci tisíc podob bolesti. Ale pohled: zde přichází Bakchus s panovnickým žezlem a satyry.

Stephen Schwarz: Ostřelovač

(DR, Dánsko, 1993, IFC Berlín)
čas: 14:33

Rádio ve válkou zničené bývalé Jugoslávii; válka viděná a zažitá zevnitř. Stephen byl v kontaktu se svým kolegou Boro Konicem v Sarajevu. Přes satelit EBU ho požádal o rozhovory s ostřelovači. Nahrávky pak posílali ze země. Hudebník ze Sarajeva se dívá v Kodani na televizi. Sleduje události, které se staly v jeho rodné zemi. Je uprchlík-emigrant. Mezitím v Sarajevu mladá studentka univerzity využívá svou kvalifikaci jako ostřelovačka a mladý muž popisuje, jak málem zastřelil bývalého kamaráda.

Pozn. překl.: Do všech promluv vstupuje „Jiný hlas“. Nemá žádnou zřejmou funkci – někdy posunuje vyprávění, někdy zprostředkuje myšlenku, někdy jen doplňuje vyprávění. Spíše navozuje pocit dialogu, jakkoli o skutečný dialog nejde. Vzhledem k těmto skutečnostem ho neuvádím jako samostatnou jednající postavu, jen vyznačuji místa, kde tento hlas zní.

./.../

(Zvuk: Volání k modlitbám z minaretu, kostelní zvony, střídá se s bohoslužbou v pravoslavném kostele)

Hudebník: Slobodane, tys taky miloval tuhle směsici, to bohatství zvuků... *(Jiný hlas)* ...rozdělili jsme se tenkrát odpoledne v březnu...*(Jiný hlas)* O tři měsíce později mi kdosi řekl, že jsi mrtvý.

(čistý zvuk z pozice ostřelovače, hraje si děti, švitoření ptáků)

Ostřelovači *(pozn. překl. – různí mladí muži, mluví přes sebe, jsou nastříhaní po větách):* Jednou jsem viděl svého bývalého kamaráda. Ale utíkal moc rychle. Takže jsem neměl čas vystřelit. Viděl jsem ho dalekohledem s velmi dobrými čočkami. Ale než jsem si vzal zbraň, byl pryč. *(Jiný hlas)* Také jsem viděl jeho matku, když krmila jejich psa. Nezasřelil jsem ji. Teď je mi líto, že jsem to neudělal. *(Jiný hlas)* Možná ji zasřelím příště. Mohl jsem ji jednoduše zasřelil, protože tam stála tak 4 nebo 5 minut. Prostě tam stála a krmila psa. *(Jiný*

hlas) Ten malý pejsek byl přivázaný a ona tam stála a krmila ho. Dobře na ten dům odsud vidíme. *(Jiný hlas)* Můj bývalý kamarád má staršího bratra, je o rok starší než on. Oba jsou teď zatracení policajti. Mohl bych zabít jejich matku. *(Jiný hlas)* Vidíš, doteď mě nenapadlo, že je to vlastně její chyba, že se její synové stali právě policajty.

(Hudba, podkresluje slova)

Hudebník: Slobodane, snažím se vzpomenout, cos mi říkal tehdy odpoledne. *(Jiný hlas)* Pokud by v tvých slovech bylo jen sebemenší varování, určitě bych ho zachytil. Nesledovali jsme tehdy televizní zprávy, ani ty z Bělehradu, Záhřebu nebo Sarajeva. A všechno bylo v pohodě. *(Jiný hlas)* Uvědomoval jsem si moc dobře, že válka by se mohla rozšířit do Bosny. Že naše společnost reptala už před tím, než začala válka v Chorvatsku. Všechno se komplikovalo už v předchozích pěti letech, nic nefungovalo a v tom byl asi ten problém: *(Jiný hlas)* Bída a korupce se natolik rozlezy, až zažehly plameny nenávisti v samotném jádru. Slobodane, věděl jsi tehdy, v tom březnovém odpoledni, že by to mohlo zajít tak daleko? Nebyl jsi náhodou součástí spiknutí? *(Jiný hlas)* Byl jsi vždycky víc „politický“ než já, člen strany, stejně jako tvůj otec. V našem domě žádní straníci nebyli, u večere jsme často mluvili o umění. Za druhé světové války jste s otcem byli v horách jako partyzáni. *(Jiný hlas)* Tvůj otec zůstal v armádě, udělal v ní kariéru. Propustil mého otce. Můj táta na válku nikdy nevzpomínal a já jsem se ani moc nezajímal, co se tenkrát dělo. Když tvůj táta umřel, nechal ti dvě služební zbraně. *(Jiný hlas)* Ukazoval's mi je s nadšením, které jsem nechápal. Šel jsi střílet na cíl. Co se ti tehdy honilo hlavou? *(Zesílí hudba)*

Hudebník: To děvče, které jsme znali, Sekena – pamatuješ se na ni? – pracovala v armádní kanceláři. To ona mi řekla, co se stalo. Seděl jsem na zahrádce kavárny v malém městečku na chorvatském pobřeží, kde žijí mí rodiče a slunil jsem se. Fronta byla 50 km odsud. *(Jiný hlas)* Kolem mě posedávali u stolečků vojáci v maskáčových uniformách, kteří byli na dovolené z fronty. O kousek dál seděli mladí muži, kteří přišli o prsty, nebo měli nohy v sádře. *(Jiný hlas)* Měl jsem se k nim připojit? Koneckonců také jsem se učil zacházet s kalašnikovem. *(Jiný hlas)* Spíš jsem se styděl, protože jsem vedle nich seděl v civilu, plně si vědom toho, že jako jediný zdravý mezi nimi bych měl směřovat na frontu. *(Jiný hlas)* Kam jsem vlastně směřoval?

(Vystřelení jedné dávky, nářek, pokračuje v podkresu)

Mladý muž: Být ostřelovačem je něco speciálního. *(Hlas mladého muže)* Jenom třeba to, že čekáte, než se objeví policajt. A pak, když ho vaše střela zasáhne – ten pocit potom. Když se plazí po zemi. *(Jiný hlas)* To mě baví. *(Jiný hlas)* Nerad zabijím zvířata, ale zabijet lidi, to je... to je pro mě normálka.

(Zvuk ulice, mohutná střelba, rozbíjí se sklo, vzápětí ptačí zpěv)

Mladý muž: Před dvěma měsíci začal kdosi pálit do omítky. Mnohokrát trefil naši pozorovatelnu. A pak jsem ho přesně odsud rozstřílel – vlastně odsud přesně ne, ale asi 20 metrů odtud – z jiného bytu. *(Jiný hlas)* Viděl jsem ho jednou vystřelit a čekal jsem, až vystřelí znovu. *(Hlas mladého muže)* A pak jsem ho zabil.

Reportér: Proč jste čekal až napodruhé?

Mladý muž: Opravdu nevím, jak bych vám to vysvětlil. Ale řekl bych, že jsem v ten okamžik začal pociťovat určitý druh perverzního potěšení, když jsem se na něho díval. *(Jiný hlas)* A potom – chtěl jsem mu dát trochu času, aby ze sebe mohl udělat hrdinu, nebo blázna. *(Hlas mladého muže)* Prostě se na něho chvíli dívat, dokud nadobro nezmizí. On netuší, co se za okamžik stane. *(Jiný hlas)* To je ten pocit – vy jste ten, kdo ho probere, kdo mu rozbije tu falešnou iluzi, ve kterou věřil. *(Hlas mladého muže)* To je opravdový požitek.

Reportér: Cítíte se skoro jako Bůh? *(Výstřel, potom hlas mladého muže)*

Mladý muž: Ano! *(Jiný hlas)* Něco na ten způsob! Skutečně, dostávám se do extáze.

(Muzikantův byt, děti na ulici)

Hudebník: Náhle jsem ji poznal – Sekena! *(Jiný hlas)* Ale nemohl jsem uvěřit svým očím. Vypadala úplně jinak, přepadlá, hubená. Měla úplně průsvitnou kůži a šla po chodníku s prázdným pohledem v očích. Volal jsem na ni, a když uslyšela své jméno, zvedla oči. Byla uprchlík, se dvěma dětmi odjela autobusem ze Sarajeva. Nejdřív ztratila práci a pak se stalo, že jejich domácí – Srb, který žil v přízemí, začal chodit k nim nahoru a bouchal na dveře. A když otevřeli dveře, řval na ně, že by měli vypadnout. Její muž byl mírumilovný člověk a odpověděl: *(Jiný hlas)* „Kam bychom měli jít? Tady je náš domov.“ Tohle se opakovalo několik týdnů a jednou zase přišel nahoru a mlátil do dveří, ale tentokrát měl v ruce zbraň. *(Jiný hlas)* Ten člověk zezdola zastřelil jejího muže u dveří bytu, před očima dětí. Řekl jí, ať si sbalí, kolik unese. Musela vzít děti a zmizet. *(Jiný hlas)* Naposledy viděla svého muže, jak leží v chodbě jejich bytu. Museli to tělo překročit.

Mladý muž: Jednou jsem se dostal opravdu blízko k policajtovi. A slyšel jsem ho zpívat starou písničku. *(Jiný hlas)* Bylo to divné, protože to byla stará bosenská píseň. *(Hlas mladého muže)* Nemám nijak zvlášť rád staré milostné písně. *(Jiný hlas)* Bylo to o prvních jarních květinách – symbolech nového začátku a nového života. *(Hlas mladého muže)* Ale pro něho to byl konec. *(Atmosféra ulice, hraje si děti, kytara, pokračuje pod následujícími)* Šel a zpíval si a náhle mě uviděl a začal střílet. *(Štěká pes)* Ale byl jsem to já, kdo ho zabil.

Hudebník: „Mimochodem“, řekla mi, „víš, že Slobodan je mrtvý?“ *(Jiný hlas)* „Byl ostřelovač u Srbů.“ *(Jiný hlas)* „A sám byl zabit ostřelovačem.“ Nemohl jsem tomu uvěřit, Slobodan, ostřelovač... Ty přece ne, Slobodane... *(Jiný hlas)* Jak je možné, že ses rozhodl k něčemu tak strašnému? Znovu vzpomínám na to odpoledne. Nevycítil jsem to. *(Jiný hlas)* Netušil jsem, že je v tobě tolik nenávisti, kde se to najednou vzalo? *(Jiný hlas)* Zpívali jsme dueta.

(Jiný hlas, kytara a píseň, konec)

Suzanne Björkman: Ve stínu přízraku

(SR, Švédsko, 1994, IFC Budapešť)

čas: 09:53

Jedna z nejsilnějších featurových scén, které jsem kdy slyšel. Nacházíme se na stanici metra ve Stockholmu. Aziza, 25 let, pracuje v kiosku, prodává ovoce, noviny, cigarety. Její otec je Tunisán, matka Němka. U jejího novinového stánku se sešli skinheadi a dávají jí najevo, že nepatří do švédské bílé společnosti. V prostředí narůstajícího rasového a sociálního napětí se Aziza brání. Odvážně, humorně, inteligentně a hrdě. Scéna slovního napadení končí právě tak stručně jako dojemně.

(Stánek v metru)

Skinhead: Máte něco k jídlu?

Aziza: Spoustu sladkostí.

(Zvuk mincí)

Skinhead: Jo, to vím, ale něco, čím bych mohl zaplnit žaludek?

Aziza: Banány.

Skinhead: Jo, ale něco čím se pořádně zasytím?

Aziza: Tři banány. (Počítá peníze)

Skinhead: Nemáte nějaký nudle, nebo něco takového?

Aziza: Nudle? Myslíte, že tady mám kuchyň, nebo co?

Skinhead: Jo.

Aziza: Proč bych ji měla mít?

Skinhead: No, mohla byste prodávat něco pořádného k jídlu.

Aziza: Tak proč si v tom případě nejdete do stánku s hot-dogem?

Skinhead: Kde je sakra nějaký?

Aziza: Slussen, T-centralen (stanice metra).

Skinhead: Jo, díky, T-centralen...!

Aziza: To je stanice metra.

Skinhead: To vím, ale jestli tam půjdu, tak mě tam zmydlí.

Aziza: Proč?

Skinhead: Kvůli tomu jak vypadám.

Aziza: A proč teda takhle vypadáte?

Skinhead: Protože nenávidím jistý druh lidí.

Aziza: Koho myslíte tím „jistým druhem lidí“?

Skinhead: To je těžký.

Aziza: Tak mi to vysvětlete.

Skinhead: No, vždyť víte – černoši a tak.

Aziza: Černoši. Co je na nich špatného?

Skinhead: Jsou to pitomí sráči.

Aziza: Proč?

Skinhead: Protože chodí na Platan... (centrální náměstí) Hledají, kdo by jim prodal ty sračky (hašíš).

(Objeví se více skinheadů. Jeden z nich přeruší rozhovor)

Skinhead č. 2: Černoši... Ty seš taky, že jo?

Aziza: Já jsem černocho?

Skinhead č. 1: Sklapni, neptal jsem se tě.

Aziza: Jo, tady je spousta černocho.

Skinhead č. 2: Takže ty nenávidíš černocho?

Skinhead č. 1: Sklapni! – Drž hubu, říkám! Nikdo se tě na nic neptal!

Aziza: Ale jsou přece i dobří černoši?

Skinhead: Ne, žádnýho takovýho neznám.

Aziza: Ty jsi prostě nikdy dobrýho černocho nepotkal, že jo?

Skinhead: Ne. Dokonce ani dobrýho Žida. Ani dobrý Araby.

Aziza: Jak poznáš, že je někdo Žid? Vidíš to na něm?

Skinhead: Ne, ale mluvil jsem s lidma, kteří jsou Židé. A ti teda dobří nebyli. Židi, se kterýma jsem mluvil, byli úplní blbci.

Aziza: Fakt? Ale to přece nepoznáš, že jsou Židé. Například mají mnohem světlejší kůži než já. (v pozadí zakaš-lání) Můžou vypadat zrovna jako ty – modroocí a blondatí. To nemůžeš poznat.

Skinhead: To ne, ale pořád jsou to jenom Židi.

Aziza: Tak co je na nich špatného?

Skinhead: (Směje se)

Aziza: Tak co je teda na nich špatného?

Skinhead: Být Žid je zasraně špatně.